

SCHALBERT JÓZSEF

ny. mérnök tanár, volt egyetemi adjunktus
középiskolai igazgató
Debreceni Egyetem

GONDOLATOK A KEZDETEKRŐL, AZ 1956-BAN VÉGZETEK VASDIPLOMÁJÁNAK ÁTADÁSA ALKALMÁBÓL

Az 1797-ben Keszthelyen a Festeticsek által alapított Georgikon, majd az 1818-ban Mosonmagyaróváron Albert Kázmér-Szásztesseni herceg által alapított, majd 50 év után 1868-ban Debrecen város által Pallagon alapított Mezőgazdasági Főiskolák nagy szolgálatot tettek a XIX. században és a XX. század első felében a magyar mezőgazdaság fejlesztésében. Ezeket az akadémiákat az 1945-ös földreform után, 1948–1949-ben megszüntették. A szocialista mezőgazdaság átszervezésének terve alapján szükségessé vált újból a mezőgazdaság kollektivizálása után a mezőgazdasági képzés beindítása. Így született meg 1953-ban a kilences számú elnöki tanácsi törvényrendelet a vidéki akadémiák újbóli felállítására. Így került sor 1953-ban rapid módon a mezőgazdasági akadémiák újbóli felállítására, és elsőnek a debreceniére. Humorosan szólva így lesznek az utolsóból első. Az akkori földművelésügyi miniszter, Erdei Ferenc megbízásából létrehozták azt a bizottságot, amelyik megvizsgálta a Pallagi vagy a Böszörményi úti, a háború alatt félkész mg. középiskola alkalmasabb-e az akadémia újbóli indítására. A bizottság bölcs döntésének ítélhető utólag is, hogy a Böszörményi úti elhelyezés mellett döntöttek, amely akkor még beláthatatlan fejlesztési lehetőséggel járt. Ezt a kiteljesedést Bencsik István a 35-ös törvényerejű rendelet alapján egyetemi rangú főiskolává nyilvánított intézetet nagy eredményességgel oldotta meg. Az új egyetemi rangú intézményt a magyar mezőgazdaság ékszerdobozává fejlesztették a kiemelt beruházási lehetőségek alapján.

Kulcsszavak: agrár-felsőoktatás, Debreceni Agráregyetem, politikai feltételek

THOUGHTS ON THE BEGINNINGS, ON THE OCCASION OF THE PRESENTATION OF THEIR IRON DIPLOMA. The Georgikon, founded in 1797 in Keszthely by the Festetics family, the agricultural college established in 1818 in Mosonmagyaróvár by Prince Albert Casimir of Saxony-Teschen, and later the one founded in 1868 in Pallag by the city of Debrecen, all played a significant role in advancing Hungarian agriculture throughout the 19th century and the first half of the 20th century. These academies were shut down in 1948–1949, following the land reform of 1945. However, with the reorganization of socialist agriculture and the push for collectivization, it became necessary to restart agricultural education. This led to Presidential Council

Beérkezett 2025. 09. 15.
Közlésre elfogadva 2025. 10. 15.
Copyright GERUNDIUM

Decree No. 9 in 1953, which authorized the reestablishment of regional agricultural academies. The process was swift, and the academy in Debrecen was the first to reopen – ironically turning the last into the first. Acting on the instructions of then-Minister of Agriculture Ferenc Erdei, a committee was set up to determine whether the half-finished agricultural secondary school in Pallagi – damaged during the war – or the one on Böszörményi Road would be more suitable for reopening the academy. In hindsight, the committee's decision to choose the Böszörményi Road location proved wise, as it offered vast development potential. This potential was successfully realized by István Bencsik, who – based on Decree No. 35 – oversaw the transformation of the institution into a university-level college. Thanks to prioritized government investment, the new institution became a true jewel of Hungarian agricultural education.

Keywords: agricultural higher education, Agricultural University of Debrecen, political conditions

A vidéki – Keszthely, Mosonmagyaróvár és Debrecen – mezőgazdasági akadémiák jó szolgálatot tettek a hazai mezőgazdasági termelésben, mint a II. világháború előtt és az után is rövid ideig, szellemi és gyakorlati kisugárzással mindvégig jól szolgálták a mezőgazdasági nagyúr (grófi) közép, sőt a kisüzemekig kisugárzó jótékony hatásukat. Noha nevük többször is változott (pl. József Nádor Műszaki, majd az Agráregyetem Vidéki Osztályai), főiskolai jellegüket mindvégig megőrizték. Mégis mi vezetett a háború utáni megszüntetésükhöz? Két okot is szoktak említeni, mint például gazdaságit és politikait, noha a kettő szorosan összefügg, de gyakorlatilag a politikai volt a meghatározó.

Nevezetesen, az 1945-ös földosztás, ami először drasztikusan (eleinte 400 hektár föld meghagyásával), majd fokozatosan ezt is felosztották.

Visszatekintve ma is megkérdőjelezhető vagy legalábbis vitatható, hogy az ország fejlődése szempontjából mennyire volt helyes a nagybirtokok ilyen arányú megszüntetése. Mindenesetre a földosztás az új hatalom, a MDP megerősödését volt hivatva szolgálni. Ezek ellenére a soron következő Országgyűlési Választásokat a Kisgazda Párt nyerte meg. 1948-ban azonban szovjet segítséggel a „kékcédulás választás” révén az MKP jutott hatalomra, amit a történelem a „fordulat éveként” tart nyilván.

Egyébként az I. világháborút követően a parasztság „földéhségének” kielégítésére már volt egy kisebb fajta földparcellázás, ami a Nagyatádi-féle földreformként vonult be a haza agráriumtörténetébe.

A fordulat éve után a nagy politikai változások révén részben a nagybirtok megszüntetése és a „régiek” és utódaik (pl. gróf Károlyi Sándor, gróf Wass Albert) kiszorításának célja vezetett a vidéki Akadémiák felszámolásához 1948-ban.

Ma már közzismert és elismert tény, hogy ezáltal igen sok kiváló és elkötelezett szakember képzését akadályozták meg, ami ugyancsak vesztesége az agráriumnak és az egész nemzetnek. Ilyen előzmények után részben az új földhöz jutottak szakismeretének hiánya, a régi gazdák bizonytalansága közepette. Rákosi Mátyás már 1948-ban Kecskeméten meghirdette szovjet mintára a mezőgazdaság „szocialista átszervezését”. A magyar parasztság érdekeltségének hiánya (szovjet csapatok rekvirálása), a leadási kényszer,

valamint az új földhöz juttatottak termelési ismereteinek hiánya a termelés produktumának és az élelmiszer hiánya újból felvetette az elaprózott földterületek egyesítését szovjet mintára, azaz kolhoz formájában.

A budapesti (gödöllői) Agráregyetem túl korai specializálása (állattenyésztő, növénytermesztő, agrárközgazdász), a túlzott elméleti képzés és a kevésbé gyakorlatra irányult képzése felvetette ezen hiány pótlásának igényét.

A leendő szövetkezetek részére igényként jelentkezett egy rövidebb képzési idejű, gyakorlatra orientált képzési intézmény létrehozása. Részben ezt szolgálta volna két-három éven át a gödöllői Agráregyetem mellett létesített egyéves akadémia. Ez azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, nemcsak az elméleti és gyakorlati ismeretek nem megfelelő mélysége, hanem az idő rövidsége miatt is. Az agrártörténelemben inkább mezőgazdasági káderképzésként ismerik el.

A politikai vezetés a fenti előzmények alapján kényszerült a mezőgazdasági képzés megreformálására. A kialakult helyzetben 1953 tavaszán az Elnöki Tanács 9. sz. törvényerejű rendeletével létrehozta újonnan a vidéki akadémiákat.

Noha az új jogszabály csak 1953 augusztusában jelent meg, de az előkészületi munkák már rohamosan haladtak előre. A törvényerejű rendelet végrehajtási utasításának előkészítésével a földművelésügyi minisztert, Erdei Ferencet bízták meg. A miniszter szervezőbizottságot alakított, és ennek vezetésével Lázár Vilmos agrártörténész, főiskolai tanárt bízta meg. A nyolctagú csoport tagjai többek között volt dr. Varga Ernő (aki aztán Debrecenben az első újonnan szervezett Akadémia első igazgatója lett), Erdei János, Szelényi Ferenc, Kuthy László és mások. Ezen előzményeket és a későbbi eredményeket részletes alaposággal taglalja Bencsik István kinevezett első igazgató a Debreceni Agrártudományi Főiskola 10 éve 1953–1963 című, Budapesten 1969-ben megjelent művében.

A bizottság tagjai számára kézenfekvő volt az 1948-ban megszüntetett akadémiák eredményeinek és tapasztalatainak tanulmányozása és az újjászervezés során történő felhasználása.

Így született meg a máig bölcsnek és helyesnek tartott javaslat, hogy a Debreceni Mezőgazdasági Akadémia ne a régi helyén, Debrecen-Pallagon, hanem a modern (bár a háború miatt elvileg félkész épületben), a Böszörményi úton az 1941-ben nyílt Mezőgazdasági Szakközépiskolában induljon be még 1953-ban. Döntés született arról is, hogy a következő években Keszthelyen és Mosonmagyaróváron is megnyíljon és beinduljon az új akadémiai képzés.

A vidéki akadémiák újbóli létesítéséről szóló törvény májusi meghozatala után a híre igen gyorsan terjedt, különösen a szakoktatási intézményekben. A hallgatókat mezőgazdasági technikumokból, gimnáziumokból és ún. egyéves szakérettségi intézményekből, valamint az előzőleg az agráregyetemre és kertészeti főiskolára jelentkezetekből várták. Magam is pl. a pápai technikum tangazdaságában voltam gyakorlaton, ahol a csornai technikum nagy hírű igazgatója, dr. Gábos Dénes jött ellenőrzésre, és felajánlotta, hogy egyetértésemmel a Gödöllőre benyújtott felvételi kérelmemet átkéri

Debrecenbe. Később tudtam meg, hogy az 1941/42-ben a Böszörményi úton megnyílt új szakközépiskolának ő volt az első igazgatója.

A debreceni jelentkezők elsősorban Tiszántúlról, Észak-Magyarországról és – Keszthely és Óvár későbbi indulása miatt – Dunántúlról kerültek ki, utóbbiak mintegy 70-en a 200-as felvett létszámból.

Az előzőek Debrecenben, mi dunántúliak Budapesten a Villányi út 5–7. (korábban és újabban Szent Margit út 7.) agráregyetemi épületben felvételiztünk. Debrecenben, szeptember végén kezdődött az oktatás, elhelyezésünk a Kálvin téri Református Kollégiumban történt, eléggé mostoha viszonyok között, de mégis örültünk a „kollégiumi” elhelyezésnek. A diákokthoz szelleme viszont felemelő volt, hiszen naponta olvashattuk a bejárat mellett Kölcsey *Parainesis*éből a minden hazafinak szóló felszólítás: „Hass, alkoss, gyarapíts, s a Haza fényre derül”. Vagy befolyásolt bennünket Arany Jánosnak, a magyar nyelv csodálatos művelőjének (pl. Családi kör, hogy a szakmához közel maradjunk) emlékezete: „Nőttön nő tiszta fénye, amint térben és időben távozik”, vagy Móricz Zsigmond *Légy jó mindhalálig*ja Nyilas Misijének emlékezete (hiszen mindannyian „kis Nyilas Misik” voltunk a távoli otthonától), és ott volt Csokonai rebellizmusa is, amely serdülőkorunkban bennünk is sokszor lázadó gondolatokat ébresztett.

A Böszörményi úton élveztük az új épület modernségét. A bejárat mellett a levésett vakolat helyén mégis mindennap olvashattuk, hogy „A föld szeretete a haza szeretete”, amit mélyen a szívünkbe véstünk. Az épület déli oldalán a pocsolyásban nyárfasorok díszlegetek, benne egy beteg csikó kóválygott. A sarokban lévő tanári lakást később lebontották. Az épületben lévő – eredetileg tornaterem – volt a nagy előadónk, amelyben minimum 200-an elfértünk. A terem átrendezés után bál és színházteremként is szolgált. Az épület mögött közvetlenül a Tangazdasághoz tartozó törpealmás volt napraforgószárral elkerítve.

E mögött volt a Tangazdaság irodaépülete, s a mellette lévő szociális épületben konyha és néhány szolgálati lakás egyedülállóknak. Majd az istállók következtek. A főépület északi oldalán terült el a többholdas Városi Kertészet, amit később az intézményhez csatoltak, páratlan további fejlődési lehetőséget biztosítva. Az oktatás 16 oktatóval kezdődött, nyilvánvalóan elsősorban alapozó és közismereti tárgyakkal.

Közben az ifjúság élte a maga életét: működött tánckar (a későbbi híres Hortobágyi Táncegyüttes elődje), színjátszó csoportok, énekkar, sportkör (későbbi DASE néven). Mindez bizonyítja azt a helyes döntést, hogy az új intézmény Pallag helyett Debrecenben létesült, így is biztosítva a többi egyetemi (Kossuth és Orvostudományi) ifjúsággal való együttműködést és a városi kulturális életbe való bekapcsolódást.

A kollégiumból az 5-ös villamossal (az úgynevezett Delejje) közelítettük meg az Akadémiát. Tanulószoza a kollégiumban és a Böszörményi úton is rendelkezésre állt. Voltak olyan „stréberek”, akik év elejétől folyamatosan tanultak, de olyan lezserek is, akik csak beszámoló, vagy vizsga után jöttek rá, hogy eredményes vizsgát csak a vizsgák előtti tanulóval lehet elérni. Különösen bebizonyosodott ez az első kémiavizsgák után, ahol gyenge eredmény született.

Az akkori politikai helyzetből következően származás és egyéb okok miatt mintegy 20 hallgatót kizártak, akik közül többen kiváltották az itt maradók jelentős részének együttérzését, mivel szorgalmukkal és általános emberi magatartásukkal ezt kiérdemelték. Ezért a hirdetések böngészése közepette mindig izgalommal és sajnálatos együttérzéssel vettük tudomásul eltávolításukat. Utánunk még egy évfolyamot vettek föl, miközben 1954-től Keszthelyen és Óváron is beindult újból a hároméves képzés.

Hiszen időközben megszületett a döntés a hároméves képzés négyévesre való kibővítéséről és az intézmény egyetemi rangú főiskolává emeléséről. Bencsik István jó szervezőmunkával és vasakarattal, kiváló koncepcióval, fáradhatatlanul dolgozott az intézmény fejlesztésén. Közben Gödöllővel és a másik két főiskolával folytonos egyeztetés folyt az elméleti és gyakorlati oktatás tantárgyairól, azok óraszámáról és a mélységéről.

Az igazgató érvei alapján elérte, hogy az ún. félkész épület központi és északi szárnyának megvalósulása után megépüljön a főépület második bejárata és a déli szárny. Ebben tevőlegesen is részt vettünk, minthogy a kötelező szakmai gyakorlat után önként felajánlottunk kétheti részvételt az építkezésben (meszet oltottunk, habarcsot, téglát hordtunk). Az 1955-ben elkészült déli szárnyban kaptak helyet a női hallgatók most már igazán „emberi körülmények” között, aminek mi is szívből örültünk.

1956 előtt az oktatás mellett hóban-sárban részt kellett vennünk – a debreceni tanácsokat járva – a termelőszövetkezetek szervezésében.

Az első államvizsgák augusztus 13-tól 27-ig tartottak négy vizsgabizottság előtt. Ezekben bizottsági tagként részt vettek a társintézmények és külső üzemek képviselői, valamint közigazgatási szakemberek is. A bizottságok összetételénél fogva is igen szigorú követelményeket támasztottak, egy napon csak négy hallgató vizsgázhatott, de ha valaki valami oknál fogva kimaradt (pl. államvizsga-dolgozat el nem fogadása vagy betegség miatt), előfordult, hogy csak két hallgató vizsgázhatott, más nem jöhetett előre. A szigorúságra visszatérve a hallgatóság mintegy 60-70%-a tett sikeres vizsgát annak eredményeképpen is, hogy a társintézmények küldöttjei ismét itt próbálták bizonyítani a debreceniek „hiányos” képzését, noha később bebizonyosodott, hogy ők utóbb csak a debreceni tapasztalatok alapján lehettek eredményesek. Egyébként ezekről a későbbiek során a 40 éves találkozóink keretében a Magyar Mezőgazdaság 1996. augusztus 21-i számában is beszámoltam, „A debreceni alapító [helyesebben újonnan alapító] évfolyam”¹ címen.

A hallgatók mintegy 65-70%-a tett tehát eredményes vizsgát és szerzett okleveles mezőgazdász képesítést. A képzés négyévesé történő átszervezése után az 1955-ös beiskolázottak 1959-ben már mezőgazdasági mérnöki diplomát kaptak. Az 1956-ban és 1957-ben végzetek az Elnöki Tanács 1957. évi 35. törvényerejű rendelete alapján a különbséti vizsgák letétele után ugyancsak „mezőgazdasági mérnöki” diplomát kaphattak.

¹ SCHALBERT József, „A debreceni alapító évfolyam”, *Magyar Mezőgazdaság* 51, 34. sz. (1996), 7-8.

A végzett mezőgazdák könnyen el tudtak helyezkedni közvetlenül a termelésben, így termelőszövetkezetben vagy állami támogatás révén az ÁMG-ken keresztül szövetkezetben, állami gazdaságokban, a szakközgazgatásban, szakoktatásban és néhányan politikai irányításban. Az első évfolyamot 1956 már munkában érte. Így néhány termelőszövetkezet felszámolásában is érintettek lettek, ugyanakkor gőzerővel folyt a tömeges kollektivizálás. Ez nemcsak a parasztságot érte traumaként, hanem sokunkat származásunk révén is együttérzéssel töltött el, noha később a termelés fellendülésével és értelmes szakirányítással a magyar mezőgazdaság fellendülését hozta, az előző szűkös élelmiszerhiány felszámolása mellett a vidék soha sem látott fellendülését eredményezte. Ezt természetesen a hazai szövetkezetpolitika bizonyos finomítása eredményezte a szovjet kolhozosításhoz viszonyítva, és így az elviselhetőbbé vált. A háztáji gazdaság integrálása a szövetkezetekhez viszonylagos jóléthez és élelmiszerbőséghez vezetett. A korábbi, ellenkezéssel fogadott szövetkezetesítést mérsékelte az időseknek nyújtott szerény életjáradék és a későbbiekben a nyugdíj biztosítása.

Éppen ezért jelentett nagy gondot a rendszerváltás után a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok felszámolása, vagy Kft.-kké és Rt.-kké való átszervezése. Így újból bizonytalanság fogta el az idősebb termelőszövetkezeti gazdákat mint volt parasztokat, és az új tulajdonosokat is, ami megakasztotta a vidék fejlődését. Fájó kimondani, de Torgyán József mint pártpolitikus és később mint földművelésügyi miniszter sok kárt okozott a parasztságnak, ami tulajdonképpen mint volt ősi termelő réteg meg is szűnt, létbizonytalanságuk fokozódott és a vidék korábbi fejlődése is megakadt. Átmenetileg a termelés volumene – így az export mennyisége is – csökkent.

Az egész mezőgazdaság a többszöri koncepcióváltás miatt sok bizonytalanságot ért meg. A kialakult nagybirtokok túlságosan specializálódtak, a növénytermesztési (főleg takarmány) árak változása bizonytalanná tette egyes ágazatok kiegyensúlyozott, eredményes működését.

Visszatérve az Alma Materhez, az 50-es évek végén, a 60-as évek elején az intézet igazgatója, Bencsik István nagy szakmai érzékkel és koncepcióval, jó szervezőkészséggel tovább fáradozott a fejlesztésen.

Ekkortájt csatolták az egyetemi rangú főiskolához a városi kertészetet. Közben folytak a fejlesztési tervek, így az új oktatási épület, a kollégium és a tanári lakások. Ehhez a kormányzat mintegy 270 millió forint összeget biztosított a 8 agrárintézmény részére, amiből Debrecenre önmagában 70 millió forint jutott, ami akkoriban nagy összegnek számított. Ebből valósultak meg a fenti épületberuházások, és jelentős kulturális létesítmények, mint pl. Kiss István Lovas szobra, Megyeri Barna Európa elablása című szobra (Bika szobor), a Furulyázó fiú, Vigh Tamás Magvető című reliefje és Garányi J. Kerámia fríze az Aula emeleti folyosója felett vagy a Tanácsterem gobelinje. Mindezt a tervező Mikolás Tibor Ybl díjat kapott, Bencsik István pedig Munka Érdemrend arany fokozatát.

A fejlesztés eredményeit a centenárium évében, 1968-ban nagy ünnepség keretében adták át, s a Főiskola egyetemi rangot kapott. Erről számol be dr. Komoróczy György

A debreceni agrárfelsőoktatás 100 éve című munkája,² valamint Bencsik István centenáriumi ünnepségekről szóló kiadványa.³

Tulajdonképpen lezárult az új intézmény viszonylag rövid idejű igen intenzív fejlődési szakasza. Az ezután következő fejlesztések a fiatalabb kortársak előtt zajlottak, amelyek több kiadványból is megismerhetők.

² KOMORÓCZY György, *A debreceni agrárfelsőoktatás 100 éve*. (Budapest: Mezőgazdasági Kiadó, 1968)

³ BENCSIK István, *A-T-F centenáriumi ünnepségei 1868–1968*. (Debrecen: Alföldi Nyomda, 1968)